

Isus i Psalmi

Danijel Berković
Biblijski institut, Zagreb
berkovicd@gmail.com

UDK:27-31; 27-242
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1, 2016.
Prihvaćeno: 4, 2016.

Sažetak

Cjelokupni skup vjerovanja i učenja Isusa iz Nazareta, kao židovskog rabina, duboko je utemeljen i oslanja se na tekstove i likove iz Starog zavjeta poput Abrahama, Mojsija, Davida i Izaije, ali i na citate iz hebrejskih svetih spisa (Zakon, Psalmi, Proroci). Oni čine programsku osnovicu i zajedničke odrednice učenja i doktrine Isusa iz Nazareta. Često se ističu u njegovim duelima s tradicionalnim vjerskim vođama. Novozavjetna evanđelja svjedoče o Isusovu oslanjanju na svete spise, Zakon i posebno na Psalme. U usporedbi s apostolom Pavlom, kod kojeg se uočava čudna pojava diskontinuiteta između dva Zavjeta (2 Kor 5, 17), Isusovo je učenje upravo izgrađeno na takvom kontinuitetu. U soteriološkom smislu, Pavlov diskontinuitet može se razumjeti. S druge strane, iz perspektive Isusova učenja, kontinuitet između Staroga i Novog zavjeta vrijedno je i nadalje istraživati. Ovaj rad razmatra važnost i ulogu Psalma u Isusovu životu, učenju i njegovoj smrti. Istražuju se navodi ili doslovni citati Psalma u evanđeljima, a posebice (i) načini na koje Isus koristi Psalme i (ii) kako su neki psalmi povezani s okolnostima Isusova života i smrti.

Ključne riječi: *Isus, kršćanstvo, Novi zavjet, Psalmi, Stari zavjet*

Uvod

Novi je zavjet prožet navodima iz Starog zavjeta. Posebice se to odnosi na Psalme i Knjigu proroka Izaije. Razvijanje cjelokupne novozavjetne poruke značajno upućuje na starozavjetne likove poput Abrahama, Mojsija ili Davida. Stoga

su služba i poslanje Isusa iz Nazareta značajno definirane Starim zavjetom.¹ Na ključnim prekretnicama svog života i službe, Isus obično spominje odabrane retnke iz Psalma. Na jednom od posljednjih sastanaka sa svojim učenicima i sljedbenicima, Isus zaključuje:

Ovo je ono, što sam vam govorio, dok sam još bio s vama: 'Sve se mora ispuniti (πληρώω) što stoji napisano o meni u zakonu Mojsijevu, kod proroka i u psalmima.' (Lk 24, 44)

Ovdje će se razmatrati kriteriji određivanja je li nešto doslovni citat, preuzet iz Staroga zavjeta ili predstavlja samo aluziju na odabrani tekst.

U dijelu ovoga rada pod naslovom *Isus i Stari zavjet*, pitanje "Kako je Isus poimao svoje poslanje?" razmatrat će se samo indirektno. Usprkos činjenici da ovo pitanje zaslužuje poseban tretman i veće pridavanje pažnje pripadajućem povijesnom i religijskom kontekstu, ovdje se, međutim, razmatra samo usputno.

Izgleda kao da se mnogi Isusovi doslovni citati Staroga zavjeta uzimaju s nepovjerenjem. France navodi kako:

prevladava stav skepticizma u odnosu na postavku da je Isus zaista sam izgovorio riječi koje su zabilježene u evanđeljima. Za citate Starog zavjeta, koji mu se pripisuju, smatra se prešutno, a ponekad i eksplicitno, da odražavaju biblijsko tumačenje koje ne pripada njemu osobno. (France 1985, 13)

Potom zaključuje da "misao osnivača može stupiti izvan okvira poimanja njegovih sljedbenika" (France 1985, 13).

Svaka osoba s prosječnim poznavanjem Biblije i razumijevanjem kršćanstva moći će neke izjave Isusa Nazarećanina, koje se pojavljuju u evanđeljima, povezati s tekstovima Psalma. Prikazi Isusove smrtne agonije u Getsemanskom vrtu, suđenje na Pilatovu dvoru i smrt na Kalvariji poznate su pripovijesti iz četiri evanđelja, a upućuju na psalmske tekstove.

Prosječni će čitatelji vjerojatno poznavati slavni, gotovo legendarni Isusov uzvik u trenutku smrti na križu, koji je zabilježio evanđelist Matej: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?" (Mt 27, 46), a koji odražava Psalam 22 (usp. Mk 15, 34).² Matej opisuje Isusov mesijanski ulazak u Jerusalem posljednjih dana njegova života, koji kršćanska crkva danas slavi kao Palminu nedjelju (Cvjetnicu). I

1 Objavljeno je mnogo radova na temu korištenja Starog zavjeta u Novome zavjetu, posebice tijekom šezdesetih godina prošlog stoljeća. Mnogi od njih predstavljaju referentna djela: Stendahl, K. *The School of St Matthew and its use of the Old Testament* (Uppsala, 1954), Ellis, E. E. *Paul's use of the Old Testament* (Edinburgh, 1957), Gundry, R. H. *The use of the Old Testament in St Matthew's Gospel* (Leiden, 1967) te svakako Dick France's, *Jesus and the Old Testament* (Tyndale Press, 1971; Baker House, 1985). Ipak, čini se da je ova tema još relativno zanemarena.

2 Markovo izvješće rečenog događaja je na aramejskom (usp. Mk 15, 34), dok Matej koristi hebrejski i aramejski jezik.

ovdje čujemo jeku Psalma, ovaj put to je Psalam 118. Prema Mateju, mnoštvo je u Jeruzalemu “išlo pred njim i za njim vikalo iza glasa ’Hosana sinu Davidovu! Blagoslovljen je koji dolazi u ime Gospodnje! Hosana na visini!’” (Mt 21, 9; usp. Ps 118, 25).³ Njegovo židovsko podrijetlo nagnalo je Mateja da naglasi “ispunjenje starozavjetnih proročanstava u osobi Isusa” (Hill, 1972, 39).⁴ Međutim, kada se razmatraju poveznice između Psalma i Isusa, drugi novozavjetni autori uzimaju isti ili vrlo sličan smjer.

Bilo da su ti, ili neki drugi navodi Psalma u evanđeljima Novog zavjeta stvarno izgovorene riječi, ili samo intervencije urednika, sve one pretpostavljaju tekstualno sparivanje Isusa Nazarećanina s Psalmima, što je očito bilo ključno za njegov život, službu i poslanje. Isus i Psalmi su nerazdvojni na mnogo načina. Ponekad se pojavljuju doslovni citati, dok se drugdje navode samo aluzije na pojedine psalme ili psalmske retke.

Isus i Stari zavjet

Ispunjenje Pisma

Primamljivo je protumačiti ispunjenje Starog zavjeta u Novom zavjetu jednostavnim, doslovnim navođenjem starozavjetnih citata. To bi Stari zavjet pretvorilo tek u jednostavni nacrt ispunjenja Novoga zavjeta. Takva strategija tumačenja ne bi bila samo upitna već bi se i hermeneutika pretvorila u oruđe pukog mehaničkog tumačenja. Također, zaobišla bi se i zanemarila rekontekstualizacija i usvajanje Pisma, što je posebice važno u slučaju Psalma.

Čitanje Novog zavjeta nedvojbeno upućuje na to da Isusa Nazarećanina treba shvatiti kao ispunjenje Starog zavjeta. Evanđelist Matej najviše na tomu inzistira od svih autora novozavjetnih tekstova i teologije. Obrazac koji koristi “da se ispuni” (ἵνα πληρωθῆ) predstavlja gotovo njegov zaštitni znak, koji se pojavljuje u poglavljima njegova evanđelja (Mt 1, 2. 4. 8. 12. 21. 27).⁵ U Matejevu opisu Isusova rođenja (Mt 1, 18-25) i Josipove zabrinutosti zbog Marijine trudnoće, evanđelist bilježi da je Josip ozbiljno razmišljao o tome da napusti Mariju. Tek je nakon nebeske intervencije odlučio ostati uz nju. Evanđelist zaključuje da “se sve dogodilo, da bi se ispunilo što je rekao Gospodin preko proroka” (ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθῆν) (Mt 1, 22). Prilikom naglašavanja činjenice ispunjenja Pisma, Ivan ko-

- 3 Ovdje Ivan evanđelist navodi kako njegovi učenici nisu tada razumjeli što se zapravo događa i koje je značenje toga događaja. Tek nakon što se Isus proslavio “tada se sjetiš da je to bilo za njega pisano” (usp. Iv 12, 16).
- 4 Matejevo židovsko podrijetlo je općeprihvaćena činjenica koju samo rijetki dovode u pitanje. Usp. Hill 1972; France 1985; itd.
- 5 Usp. Mt 1, 22-23; 2, 15; 2, 17-18; 2, 23; 4, 14-16; 8, 17; 12, 17-21; 21, 4-5; 27, 9-10.

risti formulaciju “Pismo se mora ispuniti” (ἵνα ἡ γραφή πληρωθῆ) (usp. Iv 13, 18).

Bez sumnje, u Isusovu je životu bilo događaja koji su se zbili upravo na način koji upućuje na Stari zavjet. Matejev detaljan opis Isusova mesijanskog ulaska u Jeruzalem na leđima magarca je tu upravo stoga da bi se ukazalo na ispunjenje prorokovih riječi. On inzistira na tome da se tako desilo upravo da bi se... Τοῦτο δὲ γέγονεν ἵνα

Idite u selo, što je pred vama! Odmah ćete naći magaricu privezanu i magare s njom. Odvežite je i dovedite je k meni ... S tim se imala ispuniti riječ proroka (Mt 21, 2. 4)

Kontinuitet i diskontinuitet

Korištenje je Starim zavjetom u Isusovu životu i učenju kontinuirano iako postoje pojedini elementi reinterpetacije. Isus potvrđuje da njegovo poslanje nije u tome da *ukine* ili *uništi* (καταλύω) odredbe Starog zavjeta, već da ih *ostvari* i *ispuni* (πληρώω), ...

Ne mislite da sam došao ukloniti zakon ili proroke. Nijesam došao da ih uklonim, nego da ih ispunim. (usp. Mt 5, 17)

Religijsko je vodstvo toga vremena bilo zgroženo načinom na koji je Isus tretirao Šabat i post. Zaključili su da je taj revolucionarni rabin iz Nazareta došao kako bi posve ukinuo Stari zavjet (Zakon). To je i bio slučaj s nekim kasnijim kršćanskim sektama, kao što su, primjerice, bili marcioniti, koji su potpuno odbacili i ukinuli Stari zavjet. No što podrazumijeva izraz *ispuniti*? Može se prihvatiti nekoliko tumačenja. Kao prvo, *ispuniti* se može tumačiti kao *poslušnost Zakonu* i *ispunjavanje* svih njegovih odredbi. Kao drugo, može se odnositi na otkrivanje stvarnog, dubljeg značenja Zakona. Kao treće, može značiti dovođenje Zakona do njegova krajnjeg cilja, što podrazumijeva njegovo ukidanje (France 1985).

Isus bez dvojbe nije zastupao ukidanje i odbacivanje Zakona, već je uveo novo tumačenje Pisma koje je ukazivalo na potrebu za nečim novim, pošto “kranje staroga” nije bilo mudro i nije vodilo u uspjeh. Lukino spominjanje Isusove poredbe o vinskim kožama lijepo to ilustrira.

Oni mu rekoše ’učenci Ivanovi kao i farizeji poste često i mole se, a tvoji jedu i piju’. Isus im reče: ’Možete li svatove natjerati da poste, dok je zaručnik među njima? Ali će doći dani kad će im se ugrabiti zaručnik. Onda će postiti u one dane.’ A pripovijedao im i prisposobu: ’Nitko ne reže krpe od nove haljine i ne prišiva je na staru haljinu; inače razdere ova novu, a staroj ne pristaje krpa od nove. Nitko ne lijeva vina novoga u mjehove stare; inače prodre novo vino mjehove. Ono se proljeje i mjehovi propadnu. Nego vino novo mora se lijevati u mjehove nove.’ (Lk 5, 33–38)

Ovim on kaže da ga ne treba smatrati nekim tko će popraviti postojeće stanje, jer bi to značilo uništavanje novog i starog. Nova bi se ‘haljina’ uništila, a stara ne bi

izdržala. Iako Isusov cilj nije bio 'pokrpati' tradicionalni judaizam, njegova reinterpretacija Zakona nije toliko revolucionarna koliko predstavlja jasan podsjetnik da poruka Starog zavjeta treba biti potpuno ispunjena (usp. Jer 29, 11–14; 31, 31).

S druge strane, Pavao naglašava diskontinuitet između Staroga i Novog zavjeta. Apostol objavljuje da je "staro prošlo, gle, sve je novo postalo" (τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινὰ) (2 Kor 5, 17b).

Isusovo poslanje i starozavjetni kontekst

Pažljivo ispitivanje namjera i poslanja Isusa Nazarećanina i njegova pristupa Starom zavjetu otvara nekoliko pitanja.

Je li njegova namjera bila uspostavljanje nove vjere? Nije li moguće da se cjelokupno *poslanje* Isusa Nazarećanina u njegovoj ulozi u kontekstu povijesti spasenja, zapravo odnosilo na radikalno *čišćenje, reformaciju i redefiniranje* judaizma? Odakle dolazi Isusova *ključna ovisnost* i oslanjanje na židovske svete spise? I zašto nije započeo svoje globalno poslanje potpuno rasterećen svakog tereta prošlosti? Je li on riječi iz Pisma koristio samo kao oslonac za sebe i svoje potpuno originalno poslanje? Je li judaizam 1. stoljeća koristio za vlastite ciljeve ili se samo na njega oslanjao?⁶

Kako bismo bili u mogućnosti baviti se nekim od ovih pitanja, problem ćemo staviti u kontekst vremena. Na jedan ili drugi način, *doktrinarno značenje Staroga zavjeta* i korištenje židovskih svetih spisa bilo je za Isusa od *krucijalne* važnosti u okvirima:

- (i) pretkršćanske židovske reformacije i redefiniranja judaizma tijekom 1. stoljeća u svijetlu univerzalne uloge spasenja
- (ii) rođenja kršćanstva, u kojem je judaizam imao ključnu ulogu u univerzalnom spasenju.

Nakon pomnog promišljanja, mogu se složiti s Wrightom da je prvotna namjera Isusa Nazarećanina bila "eshatološko iskupljenje judaizma" (Wright 1996, 576). Kršćanstvo je kao religija bilo gotovo nusprodukt te prvotne namjere.

Prvi dio ovog rada bavi se općim odrednicama Isusova odnosa prema Starom zavjetu i načina na koji ga je koristio, kako u sekularnom tako i u religijskom kontekstu svoga vremena. Drugi dio ovog rada detaljnije se bavi korištenjem psalma u *Isusovu životu i službi*.

6 U svojim opsežnim izdanjima: *The New Testament And the People of God* (NTPG) i *Jesus And the Victory of God* (1996) N. T. Wright se na zanimljiv način bavi mnogima od ovih pitanja. Kaže da je njegov rad utemeljen na drugim velikanima istraživačima Novog zavjeta, poput Georgea Cairda, Charlesa Moulea, Olivera O'Donovana, baš kao i autora knjiga o Isusovu životu, od Alberta Schweitzera do Edwarda Schillebeeckxa.

Povijesni kontekst

Sve je mirno na istočnoj strani. Pojava Isusa iz Nazareta, njegovo samoproglašeno poslanje, učenje i doktrine treba promatrati u višestrukom kontekstu, prije svega u tadašnjem religijskom i širem društveno-političkom kontekstu.

U vrijeme kada se Isus pojavio na povijesnoj i religijskoj pozornici bilo je relativno mirno. Tadašnja rimska sila i *Pax Romana* uspješno su održavali kontrolu nad palestinsko-judejskom provincijom. Vladavina cara Tiberija (14. – 37. godine) prolazila je više-manje glatko iako su bile prisutne trajne napetosti i prijetnje da će Judejci podići ustanak.⁷ No većinom su to bili manji nemiri koje su izazivali židovski “banditi” (λεστοι), za koje nije bila potrebna vojna intervencija većih razmjera (usp. Wright 1996, 155).

Evangelist Luka u svojim je zapisima smatrao kako je važno postaviti točan povijesni okvir s jasnim polazištem:

Bilo je u petnaestoj godini vladanja cara Tiberija. Poncije Pilat bio je upravitelj u Judeji, Herod četverovlasnik u Galileji, njegov brat Filip četverovlasnik u Itureji i u pokrajini Trahonitskoj, Lizanija četverovlasnik u Abileni. Veliki svećenici bili su Ana i Kaifa. (Lk 3, 1-2)

Osim postavljanja regionalnoga političkog konteksta, evangelist smatra da je važno pratiti i bilježiti lokalnu židovsku povijest ili ono što je ostalo od nje. Tako uključuje podatke o vladajućem kleru – veliki svećenik Ana (6. – 15. godine) kojeg je naslijedilo njegovih pet sinova i njegov zet Kaifa.⁸

Tacit u svome djelu *Povijesti* opisuje geopolitičku situaciju toga vremena i kaže da je u Palestini tijekom Tiberijeve vladavine “sve bilo mirno”.

Međutim, nije baš bilo potpuno mirno. Izgleda da je izraz “mirno” značio kako nije bilo velikih vojnih operacija. Evo kako kroničar Tacit donosi sliku toga vremena:

Prvi Rimljanin koji je pokorio Židove i kao osvajač stupio nogom u njihov hram bio je Gnej Pompej. Poslije toga svi su znali da u hramu nema nikakvih prikaza bogova te da je prazan baš kao i tajno svetište u kojem nije bilo ničeg. Zidine Jeruzalema bile su razrušene, no hram je ostao čitav. Kasnije, tijekom naših građanskih ratova, kada su ove istočne provincije pale pod vlast Marka Antonija, Judeju je zauzeo partski princ Pakor. No ubio ga je Publije Ventidije te su Parti bili potisnuti preko Eufrata. Židove je podčinio Gaj Sosije. Antonije

7 Tiberije je bio jedan od najvećih rimskih generala koji je uspješno širio rimsku vlast, posebice u Dalmaciji i Panoniji. Nevoljko je preuzeo titulu cara. Njegovo je puno ime bilo *Tiberije Klaudije Neron*. Bio je iz stare, veoma istaknute rimske patricijske obitelji Klaudijevaca. Odatle mu i njegovo srednje ime.

8 Kako bi zadržali relativnu vlast i autoritet u Jeruzalemu, visoki su svećenici često podržavali vlast Rima (usp. Otzen 128f).

je prijestolje dao Herodu. Moć Augusta ojačala je nakon njegove pobjede. Nakon Herodove smrti, naslov kralja preuzeo je neki Šimun bez da je čekao na carevu odluku. Njega je, međutim, ubio Kvintilije Var, upravitelj Sirije; Židovi su bili potisnuti, a kraljevstvo podijeljeno na tri dijela i predano na upravljanje Herodovim sinovima. U vrijeme Tiberija sve je bilo mirno. (Tacit 5. 9)

Tacit je bio samo dijelomično u pravu. Možda je posljednja rečenica bila politička izjava koja je imala svrhu umiriti sile toga vremena. U židovskoj su provinciji svakoga tko se usudio govoriti o "vladavini izraelskog boga" smatrali mogućim zavjerenikom. Rimljani su se u Palestini morali baviti mnogim židovskim revolucionarnim skupinama. Nedvojbeno su smatrali da i sam Isus pripada jednoj od njih, pošto je:

obično išao od jednog do drugog sela pričajući o kraljevstvu izraelskog boga, slaveći to kraljevstvo na različite načine, ne samo dijeljenjem jela sa svima drugima. (Wright 1996, 150)

Nadalje, biblijski tekst spominje osobe koje su na ovaj ili onaj način poticale revolucionarne pokrete ili bile uključene u njihovo suzbijanje. U vrijeme ustanka Makabejaca, tekst 1 Makabejcima 4, 28f opisuje ustanak nekog Šimuna Jude. Tekst i kontekst ukazuju na činjenicu da to nije bio samo politički revolucionarni pokret već da je imao jasne religijske konotacije i očekivanja. Nakon suprotstavljanja rimskim snagama, Šimun i njegovi suborci smislili su plan kako zaštititi žrtvenik iz Hrama.

Potom se vijećalo što da se učini od žrtvenika za paljenice, koji je bio oskvrnjen. Dodoše na dobru misao da ga uklone, bojeći se da im ne bude na sramotu, jer su ga pogani oskvrnuli. I oboriše žrtvenik. Kamenje staviše na prikladno mjesto na hramskoj gori, dok ne dođe prorok koji će o njemu odlučiti. (1 Mak 4, 44-46)

To nam pruža dobru sliku političke situacije, ali također jasno upućuje na razinu religijskih eshatoloških očekivanja koja su do neke mjere oblikovala širu pozadinu Isusova učenja.

Religijski kontekst

Isus Nazarećanin pojavio se na povijesnoj pozornici ne samo u kontekstu složene političke situacije, čiji je cilj bio sekularno oslobođenje židovskog naroda, već i u kontekstu velikih vjerskih očekivanja. Za Židove, tu situaciju nije mogao riješiti nitko osim Mesije. Ako su političke okolnosti u Palestini toga vremena bile složene, vjerski judaizam 1. stoljeća bio je još složeniji.

Pojavilo se mnogo brzorastućih duhovnih obnoviteljskih pokreta. Bilo je mnoštvo različitih židovskih vjerskih sekti, novih duhovnih pokreta i skupina pobožnih vjernika. Plodno tlo za takva društvena zbivanja pripremila je pojava

farizejskog pokreta, vjerojatno oko 150. g. pr. Kr., u vrijeme pobune Makabejaca.⁹ Kasnije je veliki utjecaj imala Kumranska sekta (usp. Otzen 1990, 116f). Vrijeme je dakle bilo zrelo za pojavu mesijanske figure. Bio je to također početak judeo-kršćanskih eshatoloških očekivanja. Sljedećih nekoliko godina, židovski kršćani istraživali su Pismo u potrazi za odgovorima na društvena, politička i vjerska previranja kojima su svjedočili. Usponom kršćanstva i dioništvom *γοψιμια* (ne-Židova) u izraelskoj povijesti, prvi su kršćanski novozavjetni autori zaključili da dolaze posljednji dani, a mesija samo što se nije vratio (Armstrong 2008, 60f).

Citati iz Starog zavjeta

Citati Staroga zavjeta u Novom zavjetu, posebice u evanđeljima, imaju ključnu ulogu iz barem dva razloga. Jedan je *tehničke*, a drugi *teološke* prirode. Prvi odražava židovsku metodu argumentacije i navođenja, bilo doslovno ili u aluziji, dok drugi priznaje da veći dio novozavjetnih doktrinarnih postavki počiva na ovaj ili onaj način na Starome zavjetu.

Kriteriji citiranja

Kada razmatramo život i službu Isusa Nazarećanina, moramo uzeti u obzir raspoložemo li jasnim navodima Starog zavjeta ili pak samo aluzijama na odabrani tekst.

Sam početak Isusove javne službe otvara se tekstovima proroka Izaije i Psalmima. Neki su od njegovih drugih navoda doslovno preuzeti iz Psalma, ali on se također koristi i mnogim indirektnim aluzijama. Na primjer, u prizoru u kojem Isus umire na križu, Matej i Luka koriste doslovne navode iz Psalma 22, 1: “Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?” (Mt 27, 46) i Psalma 31, 6: “Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!” (Lk 23, 46). Na drugim mjestima, kao primjerice u Mt 13, 35:

Sve je ovo govorio Isus u prisposobama mnoštvu naroda, i bez prisposoba nije im govorio. Tako se je imala ispuniti riječ proroka: “Otvorit ću usta svoja u prisposobama, objavit ću, što je bilo skriveno od postanja svijeta.” (Mt 13, 34-35)

Iako to nije doslovan prijevod, tekst aludira na riječi Psalma 78 “Otvorit ću za priče usta svoja i iz davnine govorit ću zagonetke” (Ps 78, 2). U njegovu prvom javnom pojavljivanju u Hramu, prema Luki (Lk 4, 17–19), Isus doslovno citira tekst iz Izaije, 61. poglavlja:

9 Govoreći o ovome razdoblju, Otzen (1990, 116) zapaža da raspoložemo “brojnim razlozima za pretpostavku da su turbulentne godine nakon 170. g. pr. Kr. bile presudne za razvoj ranog judaizma”. Otzen se ovdje referira na rani farizejski i hasidski pokret, npr. “društvo pobožnih” koje je, kao što navodi “činilo narodnu pozadinu makabesjkog ustanka”.

Duh svemogućega Gospoda počiva na meni, jer me je pomazao Gospod, poslao me da donesem poniznima veselu vijest. On me je poslao da iscijelim slomljena srca, da navijestim zarobljenima slobodu, vezanima otkupljenje. (Iz 61, 1; usp. Ps 2; Dj 13; Heb 1; 5).

To otvara pitanje kako procijeniti kada je riječ o doslovnom navodu, a kada ne. Mora li to biti citat od riječi do riječi, ili je dovoljna samo bliska verbalna sličnost?

E. R. Dalglish predlaže sljedeće kriterije: (a) *formalni* uvod u predstojeći citat, (b) *dovoljnu dužinu* teksta koji se može odrediti kao 'citat' umjesto da ga se uzima kao običnu frazu i (c) u konkretnim okolnostima očito je da je riječ o nečem što je više od aluzije ili obične fraze.

Isusovi citati

Zašto Matej spominje proroka koji treba ispuniti ono što je rekao prorok: "Otvorit ću usta svoja u prisposodobama" (Mt 13, 35), kada već jasno odzvanjaju riječi psalma: "Otvorit ću za priče usta svoja" (Ps 78, 2)? Neki smatraju da se ovaj citat treba pripisati proroku Izaiji. David Hill sugerira da za Mateja svi citati iz Starog zavjeta imaju proročansku vrijednost (usp. Hill 1972, 234). U svojoj Propovijedi na gori, Isus kaže: "Blagoslovljeni su krotki! Oni će posjedovati zemlju" (Mt 5, 5); a pritom je jasno da se radi u navodu Psalma 37. Psalmist ponavlja jednako obećanje za *smjerne* i *pravedne*:

A smjerni posjeduju zemlju i raduju se punini mira (37, 11).

Pravednici posjeduju zemlju i stanuju uvijek u njoj (37, 29).

Komentar Davida Hilla na retke Mt 5, 5 je koristan. Smatra da se obećanje o nasljeđivanju zemlje odnosi na sve one koji slijede Božju volju. Isus to određuje kao način ulaska u Kraljevstvo Božje (usp. Hill 1972, 112). Međutim, trebaju li se Isusove riječi razumjeti kao citat ili samo kao popularna aluzija na Psalm 37 i druge starozavjetne tekstove?¹⁰

Ima važnih "citata" koje Isus koristi. Neki od njih nose teološku težinu, za koju se pravi izvor ne može odrediti. U jedinstvenoj Lukinoj priči o susretu na putu za Emaus, Isus se na kraju scene objavljuje svojim učenicima:

On im reče, "Ovo je ono, što sam vam govorio, dok sam još bio s vama. Sve se mora ispuniti, što stoji napisano o meni u zakonu Mojsijevu, kod proroka i u psalmima." Tada im otvori um, da razumiju Pismo i nastavi, "Tako stoji pisano, Krist mora trpjeti i treći dan uskrsnuti od mrtvih." (Lk 24, 44-46)

Nije jasno odakle dolazi izraz "tako stoji pisano" (ὅτι οὕτως γέγραπται).

¹⁰ U vezi nasljeđivanja zemlje, vidi Ps 69, 36b i Pnz 4, 1; 16, 20.

Poezija Psalma u Novom zavjetu

Pobjednička pjesma Starog zavjeta

Prvo bismo trebali istražiti bogatu baštinu *psalmskih literarnih vrsta* koje se pojavljuju u tekstovima oba Zavjeta. Starozavjetni psaltir predstavlja kompilaciju, koja se uobičajeno naziva Knjiga psalma. Međutim, psalmska poezija, posebice jahvistička psalmska poezija, pojavljuje se kako u Starome tako i u Novom zavjetu. Biblijski utemeljeni dokazi upućuju na to da psalmi i psalmske kompozicije duboko prožimaju *rođenje, život, službu i smrt* Isusa Nazarećanina.

Drevna jahvistička poezija, posebice ona koja pripada vrsti *pobjedničkih pjesama*, zapravo prethodi *psalmskoj poeziji*. Ta se vrsta očito pretače u Novi zavjet. Ima nekoliko karakterističnih pobjedničkih pjesama u Starom zavjetu koje služe kao obrazac za kasniju psalmsku književnost, posebice u Novom zavjetu. To su *Mojsijeva pjesma* (i *Mirjamina pjesma*) u Izlasku, u 15. poglavlju, i pobjednička *Deborina pjesma* u Sucima, 5. poglavlju. One otkrivaju zajedničke motive radovanja Jahvinom veličanstvu i snazi, koji također odzvanjaju u Novom zavjetu – primjerice uspoređi Mojsijevu pjesmu i *Magnificat*. Mojsije pjeva:

Pjevat ću Gospodu, jer je veoma silan; konja i konjanika baci u more! Bog je jakost moja i pjesma moja, jer mi postade spasitelj! To je Bog moj, zato ću ga slaviti! (Izl 15, 1-2)

Psalam koji pjeva Marija, Isusova majka, ima gotovo jednak početak:

Veliča duša moja Gospodina (μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον καὶ ἠγαλλίασεν τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ θεῷ) *i duh se moj raduje u Bogu, Spasitelju mojemu ... Veliče je stvari učinio na meni Moćni. Ime je njegovo sveto* (Lk 1, 46-49).

Istražujući vrste drevne psalmske književnosti, Frank Cross i David Freedman u *Studies in Ancient Yahwistic poetry* (1975) ispitali su njezine opće literarne karakteristike (kao što su *metrički* i *strofni* obrasci ili *paralelizmi*). Također, ispitali su lingvističke i leksičke značajke i utvrdili su da su "*lingvističke značajke izvorno arhaične*" (Cross & Freedman 1975, 5-6). Cross i Freedman zaključuju da se radi o "literarnim cjelinama" koje su također tipične za kasnije starozavjetne *psalme*.

Narativna poezija

Mojsijeva pjesma otvara još jedan važan aspekt biblijske psalmske poezije. Riječ je o *narativnoj poeziji*, psalmu ili pjesmi koja kazuje priču, bilo kao podsjetnik za javnost ili kao osobno prisjećanje na stvarni događaj. Takva poezija "prethodi prozi kao sredstvo književnog izražavanja" (Alter 2011, 122), a njezin je jezik izrazitije "zgusnut" nego što je to u naraciji i podrazumijeva dodanu vrijednost (Bar-Efrat 199). Psalmska poetska versifikacija ne svodi se nužno na puko ponavljanje. Važno je ovdje uočiti da struktura biblijskog psalmskog paralelizma i njegovo stalno ponavljanje poluredaka nikad nije prava repeticija, već je samo

približno sinonimna. U uvodnome dijelu (“The Poetry of Psalms”) svoje knjige *The Book of Psalms*, Robert Alter (2007) temeljito opisuje funkcioniranje i svrhu psalmskih paralelizama. Ponavljanje zapravo nije puka repeticija, a upotreba je sinonima samo približna. Takva paralelistička ponavljanja imaju svrhu gradnje *semantičkog* zamaha koji izrazito podiže napetost u poetskoj naraciji (Alter 2007, XXIII. Alterovo je pojašnjenje dragocjeno:

Pjesnici u bilo kojem jeziku rijetko se zadovoljavaju jednostavnim ponavljanjem istog pojma uz korištenje različitih riječi. Ako se zajednički ili opći izraz za neki odabrani koncept pojavljuje u prvom stihu, kao što je to najčešće slučaj, sinonim koje se pojavljuje u drugom stihu često je manje korišten izraz, snažnija riječ, svojevrsno određenje prvog izraza ili metaforička zamjena za njega, koja nosi slikovitost ili pojačavanje prisutno u figurativnom jeziku. (Alter 2007, XXII)

Takve su narativne pjesme karakteristične za mnoge psalme u Psaltiru (usp. Psalm 78 i 89). Mojsijeva je pjesma “himna, naš najstariji i najpouzdaniji izvor rekonstruiranja stvarnih događaja pri prelasku preko Crvenog mora” (Cross & Freedman 1975, 6). Biblijska psalmska poezija i njezino pojavljivanje u Novom zavjetu svjedoči prisutnost ovakvih narativnih elemenata u poeziji. Citati ili aluzije Psalmu u novom Zavjetu vezani uz Isusa iz Nazareta također imaju svrhu kazivanja priče i povijesti koja se dešavala prije i nakon njegova života na Zemlji.

Marijin Magnificat

Novozavjetne psalmske kompozicije, kao što su *Magnificat* ili *Zaharijina pjesma* (Lk 1, 46–55; 67–79) predstavljaju tipične *pobjedničke pjesme* i imaju jednake motive koji se pojavljuju u drevnoj jahvističkoj poeziji.

Prema Luki, Isusova je majka Marija, kao odgovor na objavu anđela Gabrijele da će roditi Sina Božjeg, ispjevala psalmsku pjesmu zahvale (Lk 1, 46–56) koja je poznata kao *Magnificat*. Radi se o psalmskoj književnoj vrsti koja ima veoma ilustrativnu formu i sadržaj i tipična je za Stari zavjet:

Veliča duša moja Gospodina i duh se moj raduje u Bogu, Spasitelju mojemu. Pogledao je on u milosti na neznatnu službenicu svoju. Gle, od sada će me zvati Blagoslovljenom svi naraštaji. Velike je stvari učinio na meni Moćni. Ime je njegovo sveto, Milosrđe njegovo traje kroz sve naraštaje onima koji ga se boje. Moćno upravlja ruka njegova. Uništi srca puna oholosti. Silnike sruši s prijestolja, neznatne podiže gore. Gladne napuni dobara, bogate otpusti prazne. Zauzeo se je za Izraela, slugu svojega, sjećajući se milosrđa svojega s Abrahamom i potomcima njegovim dovijeka kao što je obećao ocima našim. (Lk 1, 46–55)

Anin hvalospjev (Samuelova majka) svojom strukturom i glavnim motivom predstavlja obrazac za *Magnificat*:

Obraduj se srce moje u Gospodu, odveć je velika sreća moja u Gospodu. Sad mogu usta svoja otvoriti pred neprijateljima svojim; jer se smijem radovati radi pomoći tvoje. Nitko nije tako uzvišen kao Gospod; jer nema nijednoga osim tebe. Kao naš Bog nije nitko drugi bog! Ne govorite toliko riječi oholih! U vašim ustima neka zamre svaka riječ drzovita, jer Gospod je Bog sveznajući i on mjeri sva djela ljudska. Slomit će se luk jakih, a slabi će se ogrnuti snagom. Moraju siti u najam ići za kruh, a tko je gladovao ima sad previše. Sedmero djece imat će koja je bila neplodna, a koja je imala djece izdisat će od bola. Gospod je, koji ubija i opet oživljava, koji vodi u carstvo mrtvih i opet izvodi. Gospod osiromaši i obogati, ponizi i uzvisi. Iz praha podiže slaboga i iz buništa izvlači ubogoga, posadi ih uz knezove, određuje im časna mjesta, jer su stupovi svijeta Gospodnji, na njih je on postavio nadzemaljski svijet. Korake svojih pobožnih čuva on dobro, a opaki izginu u mraku; jer svojom snagom ne dolazi čovjek do pobjede. Gospod će ga satrti, tko mu se protivi, s neba će zagrmjeti gromom. Krajevima zemlje sudit će Gospod, kralju svojemu dat će snagu, uzvisit će moć pomazaniku svojemu. (1 Sam 2, 1-10)

Oba prethodna primjera odražavaju psalmske vrste koje opisuju kraljevsku vojnu pobjedu. Ako je itko trebao biti slavljn kao heroj, u izraelskom religijskom iskustvu samo je YHWH bio taj koji donosi pobjedu (usp. Gunkle 237).¹¹

Zaharijin *Benedictus*

Zaharijina molitva predstavlja tipičnu pjesmu zahvale. Na početku, on radošno blagoslivlja YHWH:

Blagoslovljen neka je Gospodin, Bog Izraelov! On pohodi narod svoj, pripravi mu otkup (Lk 1, 68).

“Blagoslovljen neka je Gospodin” predstavlja tipični psalmski početak mnogih psalma u Psaltiru.¹² Čak je i vokabular vrlo sličan jeziku psalma. U sljedećem retku, spominje se simbol moći i snage:

Rog spasenja (κέρας σωτηρίας) podiže za nas u kući svojega sluga Davida. (Lk 1, 69)

To jasno upućuje na Psalam 132, 17 “Tu ću učiniti da uzraste moć Davidu, postaviti ću svjetiljku pomazaniku svojemu” (132, 17). “Moć” se odnosi na “rog spasenja” pošto upućuje na moć obrane, kao i na vladavinu. Jednako kao što je YHWH obećao Davidu svjetiljku i postavio je da je slijedi “sin Davidov”. Prije raspada ujedinjenog kraljevstva, prema Ahijinu proročanstvu, ovo božansko svjetlo predano je “kući Davidovoj”.

11 Iako Gunkel daje kratku analizu pobjedničke pjesme iz Izlaska, 15. poglavlja, iz nekog razloga ne spominje druge psalmske pjesme koje također pripadaju vrsti pobjedničkih pjesama.

12 Usp. Ps 28, 6; 31, 22; 41, 14; 66, 20; 72, 18.

Jedno jedino pleme sinu ću njegovu dati, da bude svjetiljka mojemu slugi Davidu vazda preda mnom u Jerusalemu, gradu, koji izabrah sebi, da u njemu stanuje ime moje. (1 Kr 11, 36).

Rog je simbol snage, a ovdje označava moćnoga mesijanskog kralja koji treba doći. YHWH je nedvojbeno "rog spasenja", kao u Ps 18, 3 i, kao što tvrdi Kraus (usp. Kraus 1992, 195), no ovdje taj izraz upućuje na pomazanika mesijanskog kralja.

Psalmi u evanđeljima i životu Isusa

Od svih psalmskih citata u evanđeljima, najčešći su oni kraljevsko-mesijanskih psalma (npr. Ps 110; 118), posebice u kontekstu Isusove kraljevske časti. Slijede psalmi tugovanja i patnje (npr. Ps 22; 31) u kontekst Isusove patnje i smrti.

Najveći broj navođenja citata ili aluzija na Psalme nalazimo u Evanđelju po Mateju, u 10. poglavlju i u Evanđelju po Ivanu, u 9. poglavlju. Najmanji broj navoda nalazimo u Evanđelju po Marku, u 4. poglavlju i Evanđelju po Luki, u 5. poglavlju.¹³ Većina ih se odnosi na *mesijanske* i *kraljevske* psalme, i to na Psalam 110: "Sjedi mi s desnu stranu moju, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim!" (110, 1), potom na Psalam 118: "Kamen, koji odbaciše graditelji, postade kamen ugaoni" (118, 22) i "Blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje!" (118, 26).

Kraljevski mesijanski Psalam 110 nalik je Psalmu 2 i vjerojatno aludira na njega dok donosi priču o proslavi kraljeve vojne pobjede. "Sjedi mi s desnu stranu moju, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim" (110, 1) dobiveno je uz božansku pomoć: "Ah, daj nam pomoć pred neprijateljem; jer je pomoć ljudska ništavna!" (Ps 60, 11).¹⁴ Slijedom rečenoga, u tradicijama i izričajima rane crkve, kroz riječi i citate apostola Pavla, uloga mesijanskog kralja dodijeljena je Isusu jer "njemu valja kraljevati, dok ne podloži sve neprijatelje pod noge svoje" (1 Kor 15, 25). Takva kršćanska reinterpetacija:

... bila je omogućena činjenicom da se radi o temeljnim religijskim idejama samih psalma, s njihovom teocentričkom tendencijom i univerzalnom formom. (usp. Weiser 1962, 693)

Širi je kontekst religijski obred tijekom kojega sekularno kraljevstvo biva potvrđeno i utemeljeno od samoga Boga.

Isusovo djetinjstvo

Psalmi tekstovi pružaju ključnu teološku podršku Isusovu javnom djelo-

13 Usp. tablicu citata na kraju ovog rada.

14 „Sjedalo“ i „podnožje“ vjerojatno se odnose na prijestolje (usp. Dahood PS III:114).

vanju i službi (Dalglish 1984, 25). Njegovo rođenje, početak zemaljske službe i veliki finale njegova života započinju psalmskom uvertirom i završavaju psalmima.

Narativni dio teksta Luka 2, 41-52 donosi opis dječaka Isusa (Ἰησοῦς ὁ παῖς) (2, 43b) koji ostaje u Jeruzalemu, dok su se njegovi roditelji uputili natrag kući u Nazaret nakon slavlja Pashe, kojem su običavali prisustvovati svake godine. Nakon što su se vratili da ga pronađu i ukorili ga jer se izgubio, dječak odgovara svojim roditeljima riječima koje oni ne mogu razumjeti i koje im zadaju bol (2, 50):

Zašto ste me tražili? Zar nijeste znali, da ja moram biti u kući Oca svojega? (ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ εἶναι με) (Lk 2, 49)

Kako su oni, posebice otac Josip, mogli razumjeti izraz "kuća Oca mojega"? Iako u ovoj priči nema neposrednih psalmskih aluzija ili citata, ona sadržava vjerojatno najraniju mesijansku aluziju koja će se nadalje redovito vezivati na psalmske tekstove.

Početak službe

Razdoblje pripreme za Isusovu javnu službu počinje iskušenjima (Lk 4). Ovdje navodi Starog zavjeta imaju ključnu ulogu, posebice citat iz Psalma 91.

Jer stoji pisano, 'Anđelima svojim naložio je za tebe, da te čuvaju.' (Lk 4, 10; Ps 91)

Isusova javna služba počinje tekstem Knjige proroka Izaije 61, 1:

Duh Gospodnji počiva na meni. On me pomaza, da nosim radosnu vijest siromasima. Posla me, da navješćujem zarobljenima oslobođenje, slijepima vid, da oslobodim potlačene. (Lk 4, 18)

Iščekivanje Mesije

Kada su ljudi dočekali Isusa u Jeruzalemu uzvicima dobrodošlice, pjevajući dio Psalma 118 (usp. Mt 21, 9), mora da je to bio fascinantno, ali i zagonetan događaj:

Ovo je dan, što ga učini Gospod;
radujmo se i veselimo se njemu!
Gospode, donesi nam pomoć!
Gospode, daruj nam sreću!
Blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje!
Blagoslivljamo vas iz kuće Gospodnje.
Bog je Gospod, on nas obasja;
vežite užetima žrtve blagdanske
sve do rogova žrtvenika! (Ps 118, 24-27)

Psalam 118 predstavlja himnu javne zahvale koja je postala dio Pashalnih sveča-

nosti. To je završni psalam iz skupine tzv. *Egipatskih hallel psalma* (Ps 113–118) koji su se recitali i pjevali uz radosno prisjećanje na izlazak Židova iz Egipta i oslobođenje iz egipatskog ropstva. No pjevali su se također u svrhu iščekivanja povratka Mesije u ozračju pouzdanja. Imajući na umu ovaj kontekst, nije čudo što je prizor mase glasnog naroda mnoge u gradu uzbunio, “uzbunio se sav grad” (ἐσεισθη πᾶσα ἡ πόλις) (Mt 21, 10).¹⁵ Nakon što su vidjeli ovu glasnu svečanu dobrodošlicu za učitelja koji je na leđima magarca ušao u Jeruzalem, znatiželjno se se pitali: “Tko je to?” (21, 10). Ako se ovaj događaj stavi u kontekst psalma, bio je to uvod u još jedan značajan preokret u Isusovu životu i službi.

Puno prije svečanog ulaska u Jeruzalem, prilikom Isusova krštenja (Lk 3), jasna mesijanska aluzija koja povezuje Isusa sa Starim zavjetom i Psalmima iznesena je na posebno intrigantan način:

Kad se je krstio sav narod, primi krštenje također Isus. Dok se je molio, otvori se nebo. Duh Sveti side na njega u tjelesnom obliku kao golub. I viknu glas s neba, “Ti si moj ljubljani Sin, koji mi se je dopao.” (Lk 3, 21–22)

Što čini ovaj događaj posebno fascinantnim jest dvostruka aluzija i stapanje dviju različitih tema, teme *sina* i teme *sluge*. Jedna je preuzeta iz Psalma 2 (2, 7b): “Ti si Sin moj, ja te rodih danas”, a druga iz Izaije 42, 1: “Evo sluga moj, kojega ljubim, izabranik moj, koji mi se dopada”. Nedugo nakon toga, kada Isus biva podvrgnut iskušenjima (Lk 4), izgovoren je đavolji izazov: “Ako si Sin Božji...” (Lk 4, 3). Jasno je da ovdje “Sin Božji” predstavlja samoga kralja, zapravo mesijanskog kralja (usp. Yoder 1972, 26-40).

Suđenje Sinu Čovječjemu

Na saslušanju pred Kaifom, visokim svećenikom, Isus u svoju obranu kaže pred porotom:

Ali vam velim, od sada ćete vidjeti Sina Čovječjega gdje sjedi s desne Svemogućega i dolazi na oblacima nebeskim. (Mt 26, 64)

Ovo predstavlja donekle ciničan odgovor kojeg Isus daje velikom svećeniku kada ga ovaj izaziva da kaže je li on Krist: “Zaklinjem te Bogom živim, kaži nam, jesi li ti Krist, Sin Božji” (Mt 26, 63).

Ovdje Isus nedvosmisleno aludira na tekst Psalam 110, 1: “Sjedi mi s desnu stranu moju, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim”. Slična je rasprava na temu Isusova identeta u Evanđelju po Mateju 22, 41–46, vezano uz naslove “Krist” i “Sin”, gdje se opet doslovno citira Psalam 110.

15 Isti glagol (σειώ) = *drhtati*, *tresti* koristi se u Mt 27, 51. Kada je Isus umro “zemlja se potresla”.

Psalmi i Isusova smrt

Getsemani

U prikazu Isusove smrtne muke u Getsemanskom vrtu također nalazimo aluzije na Psalme (Mt 26). Njegova lamentacija “Žalosna je duša moja do smrti” (Mt 26, 38) jasno odražava i aludira na tekst i kontekst Psalma 42–43:

Zašto si žalosna, dušo moja,
što uzdišeš u meni?
Čekaj Boga, jer ga još slavim (Ps 42, 5).

Element monologa, koji se pojavljuje u oba psalma, može se uočiti u izrazu “dušo moja” u Isusovoj molitvi. Iskustvo osamljenosti psalmista podsjeća na Isusovo iskustvo koje će svoju kulminaciju doživjeti na križu, kroz pitanje: “Zašto si me ostavio?” (Mt 27).

Križ

Iako još jedva živ, Isus na križu izgovara molitvu: “Oče, oprosti im...” Tijekom okrutne scene umirućeg čovjeka na križu, dok ljudi okupljeni ispod križa, u skladu s tadašnjim običajem, cinično među sobom dijele njegovu odjeću: “Zatim razdijeliše haljine njegove bacivši za njih kocku” (Lk 23, 34). Ponovno se doslovno citira Psalam 22, 18:

Dijele među se haljine moje
i za odjeću moju bacaju kocku.

Matej možda najbolje opisuje Isusovu smrt na križu (Mt 27). Navodi Isusove posljednje riječi koje upućuju na Psalam 22, 1: “Bože moj, Bože moj! Zašto si me ostavio?” (Mt 27, 46). Čudno je što “židovski” evanđelist ispušta još jedno citiranje Psalma koje, međutim, Luka uključuje u svoj tekst. U trenutku njegove smrti, moglo se čuti Isusa kako kaže: “Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj” (Lk 23, 46), što predstavlja gotovo doslovni navod Psalma 31, 5.¹⁶ U istome dijelu svoje priče Matej bilježi da su Isusu dali svojevrstan sedativ: ”Odmah otrča jedan od njih da napuni spužvu octa, natakne je na trsku i dade mu da pije“ (27, 48), što predstavlja jasnu aluziju na Psalam 69. Psalmist koji pati tražeći milost i utjehu, kaže: “Pružaju mi žuč za jelo, i u žeđi mojoj poje me octom” (Ps 69, 21). Matej potom bilježi: “Opet povika Isus iza glasa (κράξας φωνῆ μεγάλης) i tada ispusti duh svoj” (27, 50).¹⁷

Ivan je jedini pisac evanđelja koji donosi aluziju na Psalam 34, komentirajući “Nijedna kost neće mu se slomiti” (Iv 19, 36; usp. Ps 34, 20 (21)).

16 “U ruku tvoju predajem duh svoj; ti ćeš me otkupiti, Gospode, Bože, ti vjerni!” (Ps 31,5)

17 “Pružaju mi žuč za jelo, i u žeđi mojoj poje me octom” (Ps 69, 21). Psalam 69 je nakon Psalma 22 najčešće citirani psalmi tekst u Novom zavjetu koji se odnosi na Isusa u mesijanskom kontekstu.

Zaključak

U životu Isusa iz Nazareta, kako je prikazan u evanđeljima, u njegovoj službi i smrti, Stari zavjet ima značajnu ulogu. Posebice Psalmi i psalmska poezija igraju ključnu ulogu i pomažu nam bolje razumjeti Isusovo poslanje. Ova kratka studija može predstavljati samo uvod u daljnje istraživanje ovoga problema.

Ovdje se naglasilo nekoliko pitanja. Ukazalo se na vjerski i povijesni kontekst Starog zavjeta i postavilo se pitanje je li Isus iz Nazareta zaista namjeravao uspostaviti novu vjeru, kršćanstvo? Iako se doktrinarni temelj Novoga zavjeta oslanja na Stari zavjet, smatramo da se hermeneutika ne može izvoditi mehanički iako se ispunjenje Starog zavjeta u Novome često tako tumači. *Copy-paste* hermeneutička strategija, s doslovnim navođenjem ili psalmskim aluzijama u Novom zavjetu, kao i život i poslanje Isusa Nazarećanina, u pravilu će dati rezultat ispunjenja Pisma.

Očito je da su Psalmi ključni u Isusovu životu i službi. Njegovo rođenje, djetinjstvo i zrelost, objavljivanje njegove javne službe i prije svega njegova smrt, duboko su ukorijenjeni u Psalmima. Novozavjetni tekstovi u odnosu na Psalme mogu biti aluzije ili doslovni navodi iz teksta Starog zavjeta. Ponekad su doslovni citati dodatno učvršćeni aluzijama. Kao što smo ovdje primijetili, trebali bismo moći izbjeći iskušenje da gradimo postavku ispunjenja Starog zavjeta u Novome, polazeći samo od pukog navođenja i citata.

Navodi preuzeti iz psalmskih tekstova čine samo jedan dio Isusova korištenja Psalma. No on ide dalje od pukog navođenja. Rekontekstualiziranje psalmskih iskustava i preuzimanje iskustva samog psalmista na sebe, predstavlja važnu dimenziju. To je posebice istina u slučaju psalma lamentacija u patnji. Nasuprot tomu, *Magnificat* i Zaharijina pjesma mogu se čitati kao osobno proživljene psalmske pobjedničke pjesme. Nema sumnje da će tema odnosa Isusa i Psalma zahtijevati daljnja istraživanja.

Prilog

TABLICA: Psalmi u evanđeljima

PSALAM	EVANĐELJE	
	Matej	
8, 3	Mt 21, 16	Iz usta djece i nejačadi
22, 1	Mt 27, 46	Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?
78, 2	Mt 13, 35	Otvorit ću usta svoja u prisposodobama

91, 11	Mt 4, 6	Anđelima svojim naložio je ...
110, 1	Mt 22, 44	Sjedi s moju desnu, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim
	Mt 26, 64	Od sada ćete vidjeti Sina Čovječjega, gdje sjedi s desne Svemogućega i dolazi na oblacima nebeskim.
118, 22	Mt 21, 42	Kamen koji odbaciše graditelji
118, 26	Mt 21, 9	Hosana sinu Davidovu! Blagoslovljen je koji dolazi ...
	Mt 23, 39	Blagoslovljen je koji dolazi u ime Gospodnje
110, 1	Mt 22, 44	Sjedi s moju desnu, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim
Marko		
22, 1	Mk 15, 34	Bože moj, Bože moj
110, 1	Mk 12, 36	Sjedi mi s desnu moju, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim
118, 22	Mk 12, 10	Kamen, koji odbaciše graditelji
118, 26	Mk 11, 9	Blagoslovljen je koji dolazi u ime Gospodnje!
Luka		
31, 5	Lk 23, 46	U ruke tvoje predajem duh svoj
91, 11	Lk 4, 10	Anđelima svojim naložio je za tebe, da te čuvaju.
110, 1	Lk 20, 42 (22, 18) 43 (22, 69)	Sjedi mi s desnu moju, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim.
118, 26	Lk 13, 35	Blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje!
118, 22	Lk 20, 17	Kamen koji odbaciše graditelji
Ivan		
22, 18	Iv 19, 24	Razdijeliše među se haljine moje
34, 20 (21)	Iv 19, 36	Nijedna kost neće mu se slomiti
35, 19	Iv 15, 25	Mrzili su na mene ni za što
41, 9	Iv 13, 18	Koji sa mnom jede kruh, podiže petu svoju na me.
69, 4	Iv 15, 25	Mrzili su me ni za što.

69, 9	Iv 2, 17	Revnost za kuću tvoju izjede me
78, 24	Iv 6, 31	Kruh s neba dade im da jedu.
82, 6	Iv 10, 34	Ja rekoh, bogovi ste
118, 26	Iv 12, 13	Hosana! Blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje.

Literatura

- Aland, Kurt & Metzger, Bruce. ³1981. *The Greek New Testament*. UBS.
- Alter, Robert. 2007. *The Book of Psalms, a translation with commentary*. W. W. Norton & Company, New York.
- Alter, Robert. 2011. *The Art of Biblical Narrative*. Basic Books. New York.
- Armstrong, Karen. 2008. *The Bible, the Biography*. Atlantic Books. London.
- Bar-Efrat, Shimon. 2004. *Narrative Art in the Bible*. T&T Clark. London.
- Cross, Frank M. & Freedman, David N. 1975. *Studies in Ancient Yahwistic poetry*. Scholars Press, SBL Dissertation Series.
- Dalglis, Edward R. 1984. The use of the Book of Psalms in the New Testament. *SJT*, 27, 25-39.
- France, Richard T. 1985. *The Gospel According to Matthew*. IVP. Leicester.
- France, Richard T. 1982. *Isus and the Old Testament*. Baker Books. Grand Rapids.
- Gombis, Timothy G. 2005. Cosmic Lordship and Divine Gift-giving, Ps 68 in Eph 4,8. *NT* 47/4, 367-380)
- Gunkel, Hermann. 1998. *Introduction to Psalms, the genres of the religious lyric of Israel*. Mercer University Press. Macon.
- Hill, David. 1972. *The Gospel of Matthew*. Marshall, Morgan & Scott. London.
- Metzger, Bruce M. 1951. The Formulas introducing quotations of Scripture in the NT and the Mishnah. *JBL* 4, 297-307.
- Otzen, Benedikt. 1990. *Judaism in antiquity*. Sheffield. JSOT Press.
- Tkacz, Catherine B. 2008. Esther, Isus and Psalm 22. *CBQ*, 70.
- Weiser, Artur. 1962. *The Psalms*. London. SCM Press.
- Wright, Nicholas T. 1996. *Isus and the victory of God*. London. SPCK.
- Yoder, John. 1972. *The Politics of Jesus*. Grand Rapids. Eerdmans.

Prevela s engleskog Dalia Matijević

Danijel Berković

Jesus and the Psalms

Summary

The whole set of beliefs and teachings of Jesus of Nazareth, as a Jewish Rabbi, are based and rely profoundly on Old Testament writings and characters, such as Abraham, Moses, David and Isaiah, but also on quotations from the 'Scriptures' (the Law, Psalms, Prophets). All of these form a programmatic basis and a common denominators of the teaching and doctrines of Jesus of Nazareth. All of these frequently feature in his duels with traditional religious leaders. The NT Gospels attest to Jesus' reliance on scriptures, law and the psalms in particular.

In comparison with the apostle Paul's peculiar discontinuity between the two Testaments (cf. 2 Cor 5:17) Jesus' teaching builds positively on its continuity. In soteriological terms Pauline discontinuity is understandable. On the other hand, from the perspective of Jesus' teaching, the continuity between the two Testaments is clearly worth investigating.

This study considers the importance and the role of the Psalms in Jesus' life, his teaching, and his death. Psalmic references or quotations in the Gospels will be examined, particularly (i) in the way in which Jesus himself uses the Psalms, and (ii) how some Psalms are associated with the circumstances of Jesus' life and death.